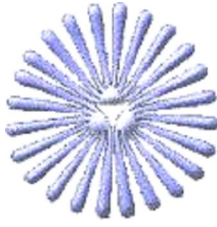

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

دانشکده الهیات

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته : فقه و مبانی حقوق

گروه : الهیات

عنوان پایان نامه:

بررسی فقهی – حقوقی پیوند اعضا پس از قصاص

دانشجو: طاهره پریشان ایوری

استاد راهنما: سرکار خانم دکتر زهرا گواهی

استاد مشاور: جناب آقای دکتر سید احمد علی هاشمی

شهریور ۱۳۹۰

چکیده:

مسئله پیوند اعضای بدن اگرچه به شکل امروزی آن در دوران پیشین مطرح نبوده، اما ریشه‌های بحث در متون دینی و منابع فقهی ما در دسترس است. برای نمونه می‌توان به روایات وارده در مورد گوش بریده شده در قصاص و کاشت دندان به جای دندان افتاده، اشاره کرد. همچنین از اصول و قواعد کلی برگرفته از متون دینی همانند «علینا للقاء الاصول وعلیکم التفریع» می‌توان در این زمینه بهره برد. اگر کسی عضوی از شخص دیگری را قطع کند- عضوی از اعضای که در آنها قصاص هست- و در عوض آن قصاص شود، سپس یکی از آن دو، بخواهد عضو مقطوع خود را پیوند بزند و به حال اول برگرداند، دیگری که عضو او همچنان ناقص است حق خواهد داشت او را منع کند، و آن را دوباره جدا سازد. آری اگر عضوی غیر از عین همان عضو قطع شده را به بدن خود پیوند بزند، دیگری حق نخواهد داشت او را منع کند چنانکه مثلاً کسی چشم دیگری را درآورد و او چشم زنده یا مرده‌ای را به جای آن بکارد، یا نرمی گوش کسی قطع شود و او تکه‌ای از گوشت بدن خود یا بدن دیگری را با عمل جراحی پلاستیک به جای آن بگذارد.

اگر کسی عضوی از اعضای را که قصاص دارند، از بدن دیگری قطع کند و قبل از آنکه قصاص شود، مجنی علیه عضو قطع شده را پیوند زده و به جای خود برگرداند، حق قصاص ساقط می‌شود و اثبات دیه نیز برای آن مشکل است بلکه پرداخت غرامت باید به حکومت تعیین شود. این در صورتی است که عین همان عضو قطع شده را پیوند زده باشد، اما اگر عضوی را از خارج بدن خود به دست آورده و به بدن خود پیوند بزند، حق قصاص یا دیه برای او محفوظ است.

در موارد قصاص اعضا واجب است صبر شود تا وضع معالجه و بهبود عضو قطع شده، روشن گردد، اگر ترمیم شد، قصاص منتفی می‌شود و اگر ترمیم نشد، قصاص مستقر خواهد شد. این حکم نیز در صورتی است که علاج با عضوی از بدنی دیگر انجام نگرفته باشد بلکه عین همان عضو قطع شده، پیوند زده شود، و گرنه از همان اول، قصاص مستقر است.

پژوهش ما در موضوع پیوند اعضا پس از قصاص مشتمل بر چهار فصل است:

فصل اول که کلیات نام دارد دارای دو بخش است و فصل دوم دارای پنج بخش و فصل سوم که از این فصل بحث اصلی شروع می‌شود دارای دو بخش می‌باشد و در فصل چهارم که به احکام و آثار پیوند عضو در قصاص پرداخته شده سه بخش گنجانده شده است.

واژگان کلیدی پژوهش عبارتند از:

پیوند، قصاص، قصاص اعضا، پیوند اعضا، فقه اسلامی

فهرست مطالب

صفحه:

عنوان:

۱	پیشگفتار
۲	پیشینه تاریخی پژوهش

فصل اول: کلیات

۶	بخش اول: واژگان پژوهی
۶	معانی لغوی پیوند
۶	معانی لغوی قصاص
۷	معانی اصطلاحی قصاص
۸	معانی لغوی عضو
۹	تعریف و لزوم پیوند
۹	تعریف و لزوم قصاص
۱۱	بخش دوم: پیشینه تاریخی
۱۱	پیشینه تاریخی پیوند اعضا
۱۳	تاریخچه پیوند اعضا در ایران
۱۳	پیشینه تاریخی قصاص

فصل دوم: بررسی فقهی پیوند اعضا و قصاص و احکام مربوط به آن

۱۸	بخش اول: پیوند اعضا
۱۸	اقسام پیوند اعضا
۲۱	دیدگاه حقوق اسلام در باره پیوند اعضا
۲۳	بخش دوم: فلسفه مجازات

۲۳	دیدگاه اسلام در مورد فلسفه مجازات
۲۵	ویژگی های مجازات ها
۲۶	اهداف مجازات ها
۲۸	اصول حاکم بر مجازات اسلامی
۳۰	بخش سوم : تشریح قصاص
۳۰	تشریح قصاص در اسلام
۳۱	قصاص حق الله است یا حق الناس؟
۳۴	طریقت و موضوعیت قصاص
۳۶	بخش چهارم: دلایل قصاص
۳۶	فلسفه قصاص از نظر اسلام
۴۶	بخش پنجم: احکام قصاص زن و مرد
۴۶	تفاوت حکم قصاص زن و مرد
۴۷	تساوی حکم قرآن در مورد قصاص زن و مرد
۵۲	تساوی دیه و قصاص زن و مرد در قطع عضو تا یک سوم

فصل سوم : پیوند عضو قطع شده در قصاص

۵۶	بخش اول : قصاص اعضا و مسائل مربوط به آن
۵۶	موجب و شرایط قصاص عضو
۵۷	نظریه فقها در قصاص اعضا
۵۹	مواد قانونی قصاص اعضا
۶۰	کیفیت قصاص عضودر حقوق موضوعه
۶۱	بی حس کردن عضو هنگام اجرای قصاص
۶۸	بخش دوم : جواز یا عدم جواز پیوند عضو بعد از قصاص
۶۸	آیا پیوند عضو جایز است؟
۶۹	جواز پیوند عضو مقطوع به صاحب آن
۷۰	مسئله پیوند عضو بعد از قصاص

۷۲	پيوند عضو مجنی عليه بعد از قصاص در آراء فقها
۷۷	پيوند عضو جانی بعد از قصاص
۸۰	بيان دو فرض پيوند عضو جانی و مجنی عليه بعد از قصاص در آراء فقها

فصل چهارم: احكام و آثار پيوند عضو در قصاص

۸۹	بخش اول: مسائل مربوط به پيوند اعضا در قصاص
۸۹	تأثير پيوند بر حکم قصاص
۹۳	حقوق جانی نسبت به عضو پيوندی مجنی عليه
۹۷	ادله عدم جواز پيوند عضو جدا شده در قصاص به مجنی عليه
۱۰۱	قصاص گوش و قطعات آن
۱۰۵	بخش دوم: احكام تکلیفی پيوند اعضا در قصاص
۱۰۵	حکم تکلیفی عضو پيوندی
۱۰۶	طهارت اعضای پيوندی
۱۰۸	حکم نماز با عضو پيوندی
۱۱۱	بخش سوم: استفتائات و آراء فقهی فقهای معاصر
۱۱۱	استفتائات مراجع در مسائل پيوند اعضا
۱۱۹	استفتائات مراجع در باب قصاص
۱۲۲	نظر چند تن از فقها در بی حس نمودن عضو به هنگام قصاص
۱۲۳	آرای فقهای معاصر در مسائل پيوند اعضا پس از قصاص
۱۳۰	نتایج و دست آوردها
۱۳۱	منابع و مأخذ تحقیق

پیشگفتار:

بررسی «تاریخ علوم» این واقعیت را نمایان می‌سازد که علوم مختلف در طول سالیان متمادی استفاده‌های شایان توجهی از یکدیگر نموده‌اند به عنوان نمونه در این ارتباط می‌توان به علم پزشکی و علم فقه اشاره کرد. «علم فقه» به عنوان مجموعه‌ای که راهگشای حیات فردی و اجتماعی انسان است در کلیه‌ی مسائل مورد ابتلای زندگی بشر وارد شد و دستور العملهایی ارائه کرده است که در برخی به طور تفصیلی و در برخی دیگر، به صورت ارائه اصول کلی رخ می‌نمایند.

«علم فقه» در این راستا برای سلامتی جسم انسانها نیز اصول و قوانینی کلی مدّ نظر دارد و از متشرعان خواسته است که در اینگونه مسائل در چارچوب قوانین مدون شرع حرکت نمایند. از طرف دیگر با توجه به گسترش چشمگیر جوامع بشری و بروز رویدادهای نوین در حیطه علوم، علم پزشکی نیز با مسائل بسیاری مواجه بوده است که به حق این انتظار را از فقه و فقها دارد که بتوانند مشکلات و مسائل جدید را با واقع‌نگری و با نگرش وسیع و دقت بررسی کنند و راه حل مناسب را ارائه نمایند. اصولاً یکی از راههای پویایی فقه در اجتماع کنونی طرح موضوعات جدید از جانب علوم برای فقه و قدرت پاسخگویی فقه به این مسائل است.

دین اسلام دین کامل و شریعت آن فراگیر همه زمانها و مکانها است و نیز به جهت جهان‌شمولی‌اش در طول زمان دستخوش تغییر و تبدل نمی‌شود، زیرا «حلال محمد حلال الی یوم القیامه و حرامه حرام الی یوم القیامه»، از سوی دیگر در مسیر تفکر و اندیشه بشری مسائل نو و تازه قرار می‌گیرد که فقه اسلامی باید پاسخگوی آن باشد و به حل آن همت گمارد.

این نوشتار تلاش می‌نماید تا یکی از موضوعات مبتلابه و جدید را از منظر فقه و حقوق اسلامی مورد کنکاش قرار دهد.

پیشینه تاریخی پژوهش:

از آنجایی که مسأله ی پیوند عضو قطع شده در قصاص اعضا از مسائل جدید و مستحدثه علم فقه می باشد لذا مسائل و احکام شرعی در خصوص این موضوع به صراحت وجود ندارد بلکه از تفحص در موارد مشابه (پیوند اعضا - قصاص اعضا) برخی احکام شرعی را استخراج نموده ایم که قابل انطباق با بحث مورد نظر باشد. ناگفته نماند که تا کنون پژوهش فقهی گسترده ای در حد یک کتاب در این موضوع صورت نگرفته است که بتوان به عنوان منبع از آن بهره برد به جز چاپ مقاله ای از حضرت آیت الله شاهرودی ریاست سابق قوه قضائیه در چند سال گذشته که در برخی از مباحث پژوهش از آن کمک گرفته ایم.

الف) بیان مسئله:

مسأله ی پیوند عضوی که به حکم قصاص قطع شده باشد، از جمله مسائل بحث برانگیزی است که بین فقهای متقدم و معاصر درباره آن اختلاف نظر وجود داشته است. صورت مساله بدین صورت بوده که اگر کسی گوش دیگری را قطع کند سپس گوش جانی را به قصاص قطع کنند، آن گاه یکی از آن دو، گوش بریده خود را دو باره پیوند بزند، آیا دیگری حق دارد آن را برای بار دوم قطع کند یا چنین حقی ندارد؟ در هر یک از اعضا و جوارحی که مورد قصاص قرار گیرد سپس معالجه و خوب شود همین حکم جاری است و اختصاص به گوش ندارد در تفسیر روایتی که در این باره آمده است اختلاف وجود دارد، برخی آن را در باره ی مجنی علیه می دانند و برخی دیگر درباره ی جانی.

حال در این گونه موارد باید بحث شود که: فلسفه قصاص چیست؟ آیا پیوند عضو شرعی است یا غیر شرعی؟ نظر و فتاوی فقها در این باره چیست؟ آیا پیوند عضو در قصاص موضوعیت دارد یا طریقت؟ آیا درد کشیدن، تحقق قطع عضو و نیز بی عضو ماندن موضوعیت دارد که هر یک نتیجه خاص خود را به همراه دارد.

ب) سابقه و ضرورت پژوهش:

گسترش مناسبات اجتماعی به گونه عام و تحولات گسترده ای که امروزه در عرصه های مختلف اجتماعی و روابط جهانی به وجود آمده، زندگی های بسیط و مناسبات محدود دیروز را دچار پیچیدگی ها و لایه ها و ابعاد مختلفی کرده و زمینه های گسترده ای را برای طرح مسائل تازه فراهم ساخته و حوزه های علمیه و مشخصاً اجتهاد شیعی را به ویژه در حوزه های حقوقی و اجتماعی مواجه با پرسش های فراوان کرده است. و همچنین با توجه به جدید بودن و نوپایی مسأله و اینکه زائیده پیشرفت های پزشکی است و کتب و مقالات اندکی در این زمینه وجود دارد و اهمیت موضوع و مبتلا بودن آن در جامعه اسلامی بررسی فقهی و حقوقی آن ضرورت دارد.

ج) سوالات پژوهش:

- ۱- آیا پیوند عضو پس از قصاص به نظر فقها جایز است؟
- ۲- آیا انجام عمل بیهوشی در اجرای قصاص جایز است؟
- ۳- آیا پیوند عضو تأثیری در استیفای قصاص ایجاد می کند؟

ج) فرضیه های پژوهش:

فرضیه ی نخست: پیوند عضو بعد از قصاص از نظر برخی از فقها جایز است و از نظر برخی جایز نیست.
فرضیه ی دوم: هدف از قصاص عبرت گرفتن دیگران است پس پیوند عضو پس از قصاص این هدف را تأمین نمی کند .
فرضیه ی سوم: اگر هدف تحمل درد و رنج ناشی از قطع عضو باشد همین قطع کفایت می کند و پیوند جایز می شود .
فرضیه ی چهارم: اگر هدف تحمل درد و رنج ناشی از قطع عضو باشد پس بیهوشی یا بی حسی در هنگام قطع جایز نیست .

فرضیه ی پنجم : در پیوند عضو پس از قصاص تشفی خاطر فرد مجنی علیه حاصل نشده است .

(د)اهداف تحقیق:

از جمله اهداف مورد نظر در این پژوهش ارائه تحقیقی در مورد مبانی فقهی و حقوقی پیوند اعضا پس از قصاص و نیز تبیین احکام مرتبط با پیوند عضو و احکام عملی قصاص در جامعه کنونی می باشد .
لذا به بررسی مسأله موضوعیت یا طریقت پیوند عضو در قصاص و همچنین بررسی و حفظ وصیانت از حقوق محکوم له در اجرای حکم قصاص پرداخته شده است .

فصل اوّل : کلیات

بخش اول : واژگان پژوهی

بخش دوم : پیشینه ی تاریخی

بخش اول : واژگان پژوهی

این بخش شامل معانی لغوی و تعاریف هر یک از کلمات کلیدی موضوع پژوهش می باشد :

۱-۱-۱ معانی لغوی پیوند :

واژه پیوند با معانی زیر در کتب لغت آمده است:

پیوند: (پَ یا پِ و) (۱) پیوستگی، اتصال . ۲ - بستگی ، وصلت . ۳ - خویشاوند، قوم. ۴ - رشته هایی که ماهیچه ها را به یکدیگر متصل می کنند. ۵ - وصل کردن شاخه درختی به درختی دیگر از همان نوع که میوه هایش نامرغوب است ، برای بهتر شدن میوه ها. ۶ - ترکیب. (۱)

۱-۱-۲ معانی لغوی قصاص :

الف) قصاص: قصاص [ق] (ع مص) مانند آنچه داده باشی بازستند. کشنده یکی را کشتن (ترجمان ترتیب عادل). کین کشی به مثل . مُقَاصَّةٌ. کشنده را باز کشتن و جراحت کردن عوض جراحت و چیزی را به بدل چیزی فراگرفتن و فارسیان به معنی مطلق تعزیر با لفظ کردن استعمال نمایند.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ. (۲)

ب) القصاص (۳): (مصدر قص) مجازات به دلیل ارتکاب گناه. (۴)

ج) قصاص: کیفر، جزاء . مصدر معاقبه، موردکیفر واقع شدن. انتقام گرفتن . (۵)

۱- معین، محمد، فرهنگ فارسی ج ۱، تهران، چاپخانه سپهر، چاپ بیستم ۱۳۸۲، دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا ج ۴،

موسسه ی انتشارات و چاپ دانشگاه تهران ، چاپ دوم ۱۳۷۷

۲- بقره ، آیه ۱۷۹

Retaliation

۳-

۴- حسینی، سید محمد، فرهنگ لغات و اصطلاحات فقهی

۵ - فتح الله، أحمد، معجم ألفاظ الفقه الجعفری، المصطلحات - إعداد مركز المعجم الفقهی - ص ۲۰۰۵ - ۲۰۰۴

چاپ اول، سال ۱۴۱۵ - ۱۹۹۵ م، (القصاص) العقاب ، الجزاء . : المعاقبة ، إيقاع العقاب . : الانتقام ، الثأر .

۱-۱-۳ معانی اصطلاحی قصاص در فقه:

(اصطلاح فقه) مانند جرم مرتکب شده مجازات کردن. بشر در دوره های اولیه برای مجازات حدی قائل نبود و ارتکاب جرم ناچیزی کافی بود در حق او مجازات نامحدودی را ایجاب کند چنانکه گاه اتفاق می افتاد برای سرقت مالی خون عده^۱ زیادی ریخته میشد ولی این وضع ناگوار پایدار نماند و قانون قصاص وضع شد و به موجب آن مجازات مجرم متناسب با جرم ارتکاب شده مقرر گردید. (۱)

کیفر دادن جانی به دلیل جنایتی که صورت گرفته است اینکه طلبکار از بدهکار به مقدار طلبی که دارد اخذ کند. (۲)

قصاص در اصطلاح فقه: باز گرفتن اثر جنایت اعم از قتل، قطع یا ضرب و جرح. قصاص: به کسر قاف مصدر قص: کیفر گناه. همانندی بین جرم و مجازات. (۳)

«قصاص در اصطلاح فقها یعنی در پی کسی رفتن و پادرجای پای او گذاشتن و منظور پدید آوردن آنچه او کرده است یعنی استیفاء اثر جنایت. مقصود از جنایت در معنایی که قانونگذار به کار برده جرایم خونی یعنی قتل و ایراد ضرب و جرح و صدمات بدنی است.» (۴)

پی گیری نمودن اثر جنایت و ضرب و جرح را اصطلاحاً قصاص می گویند؛ به گونه ای که قصاص کننده عیناً همان جنایت وارده را به جانی وارد نماید.

صاحب جواهر می گوید: مراد از قصاص در این جا (کتاب القصاص) پی گیری و دنبال نمودن اثر جنایت است، به گونه ای که قصاص کننده عین عمل جانی را نسبت به او انجام دهد. (۵)

۱-دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ج ۱۱

۲- حسینی، سید محمد، فرهنگ لغات و اصطلاحات فقهی

۳- فتح الله، أحمد، معجم ألفاظ الفقه الجعفری، المصطلحات- إعداد مرکز المعجم الفقهی - ص ۲۰۵۴ - ۲۰۵۵

اصطلاحاً: استیفاء اثر الجنایة من قتل أو قطع أو ضرب أو جرح. القصاص: بكسر القاف مصدر قص: الجزاء علي الذنب. المماثلة بين العقوبة والجنایة.

۴- اردبیلی، محمد علی، حقوق جزای عمومی، ج ۲، چاپ دوم پاییز ۸۷

۵- والمراد به هنا استیفاء اثر الجنایة من قتل أو قطع أو ضرب أو جرح، فكأن المتقصد يتبع أثر الجنائي، فيفعل مثل فعله» (محمد حسن نجفی، جواهر الکلام، ج ۴۲، ص ۷)

این معنای اصطلاحی، اخص از معنای لغوی است، گرچه در معنای لغوی نیز بعضی از لغت‌شناسان همین معنای تقاص در جراحات و حقوق را ذکر نموده‌اند. در مفهوم اصطلاحی قصاص دو نکته وجود دارد که توجه بدان لازم است: اول آن که در قصاص باید به میزان همان جنایت وارد شده به مجنی علیه، بر جانی وارد شود نه بیش تر. بنابراین، اگر در جامعه‌ای مردم پس از یک جنایت یا ضرب و جرح، به خون‌ریزی و کشتار دسته جمعی دست بزنند و از جانی یا قبیله او انتقام بگیرند قصاص نیست. دوم اگر استیفای اثر جنایت یا ضرب و جرح، به پرداخت دیه یا عفو منجر شود یا اصولاً در یک جامعه یا مکتب، پی جویی جنایت تا اخذ دیه یا عفو جایز باشد، این نوع دنبال نمودن اثر جنایت را اصطلاحاً قصاص نمی‌گویند، هر چند از نظر لغوی ممکن است بتوان آن را قصاص دانست. (۱)

۱-۱-۴ معانی لغوی عضو:

الف) عضو: [عضو] عَضُ وُ / عَضُ وُ (ع ا) اندام و هر گوشت فراهم آمده در استخوان. اندام، اجزای کثیفه^۱ بدن حیوان متولد از منی و کثیف اخلاط است. و آن یا مفرد است مانند استخوان و غضروف و عصب و رباط و عروق و لحم و شحم و سمن و یا مرکب ترکیب اولی مانند عضل و یا ثانوی مانند عین و یا ثالثی مانند وجه و یا رابعی مانند رَسْ. هر گوشت که با استخوان خود فراهم آمده باشد، و گویند هراستخوانی از جسد که با گوشت خود فراهم آمده باشد، و گویند آن جزئی است از مجموع جسد مانند دست و پا و گوش و غیره. جارحه^۲. پاره. پاره^۳. تن. ج. اعضاء. (۲)

ب) عضو: هر چیزی که بخشی در غیر خودش باشد. آنچه به چیز بزرگتری از آن منتهی می‌شود. هر چیزی که وظیفه جداگانه‌ای در بدن بر عهده دارد، و جمع آن می‌شود اعضاء. (۳)

ج) العضو (۴): (مفرد اعضاء) جزئی از بدن که انجام کار معینی را عهده دار است. (۵)

۱- خسرو شاه‌ی، قدرت الله، فلسفه قصاص از دیدگاه اسلام، دفتر تبلیغات اسلامی، بوستان کتاب قم، سال ۱۳۸۰

۲- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ج ۱۰

۳- معجم ألفاظ الفقه الجعفری - الدكتور أحمد فتح الله - ص ۲۹۱ - ۲۹۲

(العضو) كل ما كان جزءاً فی غیره . : ما انتمی إلی شیء أكبر منه . : كل ما استقل بوظيفه معینه الجسم ، وجمعه أعضاء .

Organ

-۴

۵- حسینی، سید محمد، فرهنگ لغات و اصطلاحات فقهی

۱-۱-۵ تعریف و لزوم پیوند :

برای عمل پیوند تعاریف چندی شده از آن جمله . قطعه ای از پوست استخوان و... که از قسمت زنده بدن جدا و به یک قسمت دیگر بدن که آسیب دیده پیوند زده می شود . بنابراین عضو پیوندی از چند حالت خارج نیست :

الف) مربوط به خود شخص است مانند پوست ، گوشت ب) از فرد دیگری است مثل قلب و کلیه ج) از حیوان می باشد مثل کبد خوک به انسان د) از مصنوعات ساخته شده به دست بشر مثل قلب مصنوعی و استخوان پلاتینی .

بدن هر انسان قبل و بعد تولد ایمنی لازم را دارد و به خوبی می تواند با بسیاری از میکروبها مقابله کند اما وجود بیماریها و بلایا بشر را ناخواسته به سوی درمان سوق می دهد یکی از روشهای درمان پیوند است. (۱)

۱-۱-۶ تعریف و لزوم قصاص:

تعریف قصاص: «و«قصاص» از «قصّ الأثر» گرفته شده است، به معنای تعقیب و دنبال کردن می باشد چون ولی دم و وارث در قصاص کردن به دنبال و در تعقیب اثر به جای مانده از جانی و قاتل است. در حقیقت او می خواهد همان کاری را انجام دهد که جانی و قاتل کرده است.» (۲)

ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی در تعریف قصاص آورده است:

قصاص کیفری است که جانی به آن محکوم می شود و باید با جنایت او برابر باشد .

۱- جمعی از نویسندگان، خلاصه مقالات کنگره ی کشوری اخلاق پزشکی کاربردی ، انتشارات دانشگاه فردوسی ، بسیج

جامعه پزشکی چاپ اول بهار ۸۵

۲- حلی، مقداد بن عبد الله سیوری - مترجم: بخشایشی، عبد الرحیم عقیقی، کنز العرفان فی فقه القرآن - ترجمه، ج ۲، ص

۸۷۵، پاساژ قدس پلاک ۱۱۱، قم - ایران، اول، ه ق

این تعریف در بردارنده دونکته می باشد:

۱- محکومیت از جمله لوازم قصاص به شمار می آید.

۲- برابری از شروط قصاص به شمار آورده شده و اینکه نباید شروط شیء در تعریف آن شیء داخل باشد زیرا شروط هر شیء از خود آن شیء متأخر است. باین همه قصاص همان دادخواهی فردی و مقابله به مثل جنایتی است که جانی خود مرتکب شده است. باین توضیح که مجنی علیه یا اولیاء دم او باید در راستی فاحق خود شروطی که در قانون مندرج است بپذیرند. به نظر می رسد قصاص از بین بردن است حال آنکه در آن حیات جامعه نهفته است.

مصدق این نظر، سخن خداوند متعال است که می فرماید:

« وَ لَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ. » (۱)

«و برای شما در قصاص، حیات و زندگی است، ای صاحبان خرد! شاید شما تقوا پیشه کنید.»

قصاص نوعی درمان است و برای جلوگیری از سرایت فساد به سایر اعضای جامعه، و حفظ امنیت و ایمنی دیگر اعضا، ضروری و لازم است و با این تحلیل، قانون قصاص نه تنها خشونت محسوب نمی شود، بلکه با توجه به مصلحت کل جامعه، شعبه ای از رحمت و رأفت الهی محسوب می گردد. تصور نمی شود هیچ انسان عاقلی - هر چند تابع دین مقدس اسلام نباشد - معتقد باشد که افراد شرور و قاتل و کسانی که با قتل و غارت، امنیت جامعه را به خطر می اندازند، به هیچ کس رحم نمی کنند و پایبند به هیچ اصولی از اصول دینی و انسانی نیستند، در جامعه آزادانه رفت و آمد کنند و مرتکب هر جنایتی شوند؛ بلکه تمام عقلایی دنیا قصاص را به عنوان آخرین درمان این اعضاء فاسد اجتماعی می پذیرند، و از آن استقبال می کنند.

تشریح قصاص هیچ گونه ارتباطی با انتقامجویی ندارد. زیرا انتقامجویی فرو نشانیدن آتش غضب به خاطر یک مساله شخصی است در حالیکه قصاص بمنظور پیشگیری از تکرار ظلم و ستم بر اجتماع است و هدف آن عدالت خواهی و حمایت از سائر افراد بیگناه می باشد.

بخش دوم: پیشینه ی تاریخی

این بخش شامل پیشینه تاریخی پیوند اعضا و نیز تاریخچه قصاص در ایران و پیشینه تاریخی قصاص می باشد:

۱-۲- پیشینه تاریخی پیوند اعضا:

شاید بهتر باشد قبل از وارد شدن در بحث پیوند اعضا اطلاعاتی را درباره تاریخچه آن و اینکه از چه زمانی این عمل در بین انسانها و نیز در بین ایرانیان رواج یافته بدانیم . «حتماً در داستان ها و افسانه های کهن درباره موجوداتی خیالی و ساخته و پرداخته تخیلات پیشینیان مطالعاتی داشته اید که دارای تنی شبیه به پاره ای از قسمت های تن حیوانات مختلف و گاهی به صورت وجودی با سر انسان روی تن حیوان بوده اند و مجسمه ابوالهول در مصر گویاترین نمونه این موجودات است. گذشت زمان و پیشرفت دانش پزشکی و علم بیولوژی در نیمه دوم قرن بیستم، وجود موجودات خیالی در افسانه های کهن را به وسیله پیوند اعضا تحقق بخشیده است. موجودات افسانه ای قرن بیستم انسان هایی هستند که زندگی خود را مدیون پیوند اعضایی می دانند که از بدن شخص زنده یا مرده ای برداشت شده و به جای اعضایی که به دلیل بیماری، ناتوان از انجام وظیفه خود بوده اند، جایگزین شده اند. البته نقل و پیوند اعضای بدن انسان به اشکال مختلف سابقه ای دیرینه دارد که به هزاران سال قبل باز می گردد، چنین عملیاتی به صورت ابتدایی در تمدن های چینی، هندی، مصری، بابلی و عصر اسلام وجود داشته است.

از زمان های بسیار دور، اندیشه جایگزینی و پیوند عضو از کار افتاده، به وسیله اشیاء و اعضای مصنوعی یا عضو طبیعی سالم انسانهای تازه گذشته، وجود داشته است و آثار به جای مانده از آن دوران ها این امر را به اثبات می رساند. در موزه (لوور) پاریس ظرفی وجود دارد که متعلق به چهار قرن قبل از میلاد مسیح است و معلولی را با یک ساق پای چوبی نشان می دهد، و در تابلو نقاشی ای که در موزه (پرادو) مادرید نگه داری می شود، صحنه ای از شهر دمشق در قرن سوم پس از میلاد طراحی شده است که پزشکان در حال پیوند پای یک سیاه پوست مرده به بدن سفید پوستی هستند که با پای له شده در حال مرگ است .

ظاهراً این عمل پیوند موفقیت آمیز بوده و در جهان مسیحیت آن را معجزه سنت کاسمس (۱) و سنت دامین (۲) می نامند. مسلمانان نیز در عصر تیموری برای اولین بار موفق به پیوند دوباره بینی قطع شده شخصی شدند و به دنبال آن جهان غرب جراحی پلاستیک را از مسلمانان فراگرفت.» (۳)

« در قرن شانزدهم میلادی عملیات ساده پیوند پوست انسان صورت گرفت و عملیات پیوند و کشت اعضا به صورت جدید از نیمه دوم قرن حاضر در روز ۲۶ دسامبر ۱۹۵۲ با پیوند کلیه مادری به فرزندش آغاز شد. البته این برای اولین بار در تاریخ پیوند کلیه بود که به جای برداشت کلیه از تن یک مرده، از تن ژیلبرت رنار مادر ماریوس رنار برداشت شده بود تا برای نجات فرزندش که کلیه خود را بر اثر حادثه از دست داده است، به او پیوند شود. پیوند با موفقیت انجام می شود و بیمار پس از گذشت دوازده روز از عمل، از جای خود بر می خیزد و با شادابی به قدم زدن می پردازد، لکن به دلیل پنهان ماندن پدیده (پراندن) (۴) در ۲۷ ژانویه، در حال تشنج، جان می سپارد. متعاقباً عملیات پیوند اعضا به سرعت پیشرفت کرده، علاوه بر پیوند کلیه و قلب، پیوند لوزالمعده، کبد و ریه نیز با موفقیت انجام می شود تا این که امروزه پیشرفت عملیات پیوند عضو به جایی رسیده است که عمل پیوند مغز استخوان بر روی جنینی که هنوز به دنیا نیامده است، انجام می گیرد.» (۵)

1- saint cosmas

2- Saint Damian

3- بار، محمدعلی، مقاله (تجارب جدیدۀ لنقل الاعضاء من الموتی)، مجله العالم، شماره ۵۱۴، ص ۵۴، ۵۵

4- به نقل از کتاب تاریخ پزشکی نوین، برژه و بولون، ترجمه تقی رضوی، فصل سیزدهم: « پدیده پراندن یا پس زدن عبارت از واکنش مصنوعیت شناسی است که در خلال آن، عضو پیوندی فعالیت پادگنی از خود نشان می دهد و این فعالیت موجب ساخته شدن پادگن ها از سوی گیرنده عضو پیوندی با هدف از میان بردن نسج بیگانه یعنی عضو پیوندی می شود.»

5- شتا، اشرف، مقاله (پیوند اعضای خوک به انسان)، مجله العالم، شماره ۵۰۹، ص ۴۶.

۱-۲-۲ تاریخچه پیوند اعضا در ایران :

پیوند اعضا در ایران قدمتی دیرینه دارد و اولین بار ابن سینا به بخیه اعصاب پرداخته است . آغاز انجام پیوند از سال ۱۳۱۰ میلادی است . اولین قرنیه در سال ۱۳۱۴ در بیمارستان فارابی تهران انجام گردید و به دنبال آن اولین پیوند کلیه در سال ۱۳۴۷ در شیراز آغاز شد و کلاً حدود ۶۰ پیوند کلیه قبل از انقلاب انجام گرفت و پس از انقلاب تا سال ۱۳۶۳ مجموعاً ۲۸ مورد و پس از آن، به تدریج تعداد مراکز پیوند کلیه افزایش یافت.

در سال ۱۳۶۸ ، ۱۲ مرکز و در سال ۱۳۷۶ ، ۱۸ مرکز پیوند کلیه را انجام دادند و از سال ۱۳۶۳ تا کنون بیش از ۴۰۰۰ مورد پیوند کلیه در ایران انجام شده است . اولین پیوند مغز استخوان در سال ۱۳۶۹ انجام گرفت در سال ۱۳۸۰ پیوند ریه و در سال ۱۳۸۱ پیوند قلب و ریه صورت پذیرفت .

در این خصوص اولین لایحه پیشنهادی راجع به اجازه پیوند اعضای بدن فوت شدگان در موارد خاص در خرداد ۱۳۷۲ به کمیسیون های بهداری و بهزیستی امور قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی ارجاع گردید که مبنای آن فتوای امام (ره) و مقام معظم رهبری می باشد که به صورت ماده واحده ارائه گردیده است که متن آن به شرح زیر می باشد :

استفاده از اعضای بدن کسانی که فوت کرده یا دچار مرگ مسلم مغزی شده اند برای پیوند به بدن بیماران نیازمند در صورت حصول شرایط ، مجاز می باشد .

آیین نامه اجرایی این قانون توسط وزارت بهداشت ، درمان و آموزش پزشکی با هماهنگی سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران تهیه و به تصویب هیأت وزیران رسید .(۱)

۱-۲-۳ پیشینه تاریخی قصاص:

به اعتقاد بسیاری از جامعه شناسان و حقوق دانان، جرم پدیده‌ای است که ریشه در اعتقادات، آداب، رسوم و فرهنگ ملت‌ها دارد و به همین دلیل هر جامعه، قوم و ملتی جرایم مخصوص به خود را دارد و چه بسا

۱- محمدی همدانی، اصغر ، ده رساله فقهی تحقیقی در موضوعات نوپیدا، انتشارات جنگل ، جاودانه، چاپ اول سال ۱۳۸۷

عملی را که جامعه‌ای جرم می‌داند، نزد جامعه دیگر یک عمل عبادی دانسته شود، یا به عکس، اعمال عبادی یک قوم در نزد اقوام دیگر جرم و گناه محسوب شود، در عین حال بعضی از اعمال آن‌چنان با مصالح و منافع انسان‌ها در تضاد و تعارض است که هیچ کس نمی‌تواند آن اعمال را نادیده بگیرد و آن‌ها را مجرمانه و بر خلاف حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی نداند. این نوع جرایم را در اصطلاح، جرایم طبیعی می‌نامند. قتل و ضرب و جرح از این نوع جرایم به حساب می‌آیند و به نظر می‌رسد اولین حقی را که انسان‌ها در آغاز زندگی برای خود قائل بودند حفظ حیات و تمامیت جسمانی خویش بوده است و چه بسا همین نیاز، انسان‌ها را به هم نزدیک نموده و موجب تشکیل زندگی جمعی گردیده باشد.

قتل نفس، اولین جرمی است که از دیدگاه قرآن در زمین واقع شده است که از خوی تجاوزگری و خودمحوری انسان حاکی است و این، عمل در همان زمان هم جرم و گناه بوده است اشاره دارد به آیاتی از سوره مائده که بیانگر خوی تجاوزگی و خود محوری انسان میباشد:

« وَ أَنْتَلُّ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِي آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَ لَمْ يَتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ » (۱)

« داستان دو فرزند آدم را بحق بر آنها بخوان: هنگامی که هر کدام، کاری برای تقرب (به پروردگار) انجام دادند؛ اما از یکی پذیرفته شد، و از دیگری پذیرفته نشد؛ (برادری که عملش مردود شده بود، به برادر دیگر) گفت: «به خدا سوگند تو را خواهم کشت!» (برادر دیگر) گفت: «(من چه گناهی دارم؟ زیرا) خدا، تنها از پرهیزگاران می‌پذیرد.»

« مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَ لَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَكُفْرُونَ » (۲)

«به همین جهت، بر بنی اسرائیل مقرر داشتیم که هر کس، انسانی را بدون ارتکاب قتل یا فساد در روی زمین بکشد، چنان است که گویی همه انسانها را کشته؛ و هر کس، انسانی را از مرگ رهایی بخشد، چنان است که گویی همه مردم را زنده کرده است. و رسولان ما، دلایل روشن برای بنی اسرائیل آوردند، اما بسیاری از آنها، پس از آن در روی زمین، تعدی و اسراف کردند»

۱- مائده، آیه ۲۷

۲- همان، آیه ۳۲